

doi <https://doi.org/10.18485/bratstvo.2024.28.9>
УДК 069:003.349(497.11)

Рад примљен: 15.8.2024.

Рад прихваћен: 15.8.2024.

Прегледни рад

МУЗЕЈ ЋИРИЛИЦЕ
У ТОКУ ЈЕ ИЗГРАДЊА
ПРВОГ СРПСКОГ МУЗЕЈА ЋИРИЛИЦЕ

„ДОМ ЋИРИЛИЦЕ У РАЧИ“

Позната је чињеница да је Рачанска преписивачка школа, која је формирана у манастиру Рача, у другој половини XVI века, а након уништења првих српских штампарија од стране Турака, ширила писменост и умножавала књиге и постала неформално средиште српске културе и писмености свога доба. О импозантном броју калуђера-преписивача у рачанском скрипторију, али и осталих људи који су их опслуживали, сазнајемо у записима турског путописца Евлије Челебије, мада овим подацима треба прилазити са извесном резервом јер је исти, попут многих путописаца тога времена, често у својим описима претеривао како би импресионирао своје читаоце. Чињеница јесте да је Рача свакако била својеврсна српска образовна и културна институција у најизазовнијим временима и „гнездо књиге“ како то дивно рече уважени академик и секретар Одељења језика и књижевности САНУ Злата Бојовић.

Након Велике сеобе Срба 1690. године и уништавања манастира, Рачани су наставили своју активност на просторима тадашње јужне Угарске на северу све до Сент Андреје где су учествовали у стварању српске књижевности у новом веку. Поједини тадашњи ученици монаха Рачана иако никада нису ни били у манастиру Рача, користили су назив Рачанин, као својеврсну одредницу несумњивог духовног и културног елитизма те епохе. Најпознатији пример је у исто време и један од најзначајнијих наших барокних полихистора – Гаврил Стефановић Венцловић.

„Једна од најзначајнијих личности Српске Цркве и културе у 18. столећу био је јеромонах Гаврило Стефановић Венцловић, кога су образовале и духовно формирале, самим тим и надахнуле, изузетне личности свештеног братства манастира покрајдринске Раче који су се након Велике сеобе нашли у Сентандреји. Отац Гаврило је од њих научио и преузео не само осећај за значај разумљивог језика у мисији Цркве него и свест о потреби прилагођавања писма том новом језичком динамизму. Из његовог богатог рукописног наслеђа можемо видети да се он још давне 1732. године – дакле, стотинак година пре Вука – у великој мери користио народним језиком било када је говорио на сложене доктринарне теме, као што је било учење о поштовању икона и иконоборству, било када је својим парохијанима преводио текст *Светог Писма* на њима разумљив језик. Венцловић се, као што знамо или треба да знамо, није зауставио на томе. Он је кренуо у својеврсну реформу писма, која иако није заживела, ипак представља знак озбиљних интересовања свештенослужитеља Цркве за језичка питања и њихово правилно решавање.“ – нагласио је Његова Светост Патријарх српски г. Порфирије у беседи на 90. Вуковом сабору у Тршићу.

Поред огромног значаја за очување и унапређење језика и писма манастир Рача је и место где је једно време током Другог светског рата сачувана највреднија српска рукописна књига – *Мирослављево јеванђеље*. Десило се симболично да баш школа у Рачи где је рачанским калуђерима поверено на чување *Мирослављево јеванђеље*, најзначајнији ћирилички споменик српске и јужнословенске писмености, у данашње време постаје први српски Музеј ћирилице и центар Дома ћирилице. Платон Милојевић је био старешина манастира Рача од 1939. године и њему лично је почетком Другог светског рата код школе у Рачи предат на чување овај јеванђелистар непроцењиве вредности. Уз бројне изазове он је успео да у тешким ратним годинама сачува ово драгоцену сведочанство српског трајања, писмености и културе које је 2005. године уврштено у Унеско листу „Памћење света“ на којој су документа од изузетног и универзалног значаја.

Имајући у виду вишевековну историју очувања српске писане речи и рад на духовном и културном очувању нашег идентитета у Рачи као и бројне активности у општини Бајина Башта на очувању и неговању ћирилице као следећи корак произашла је идеја о оснивању првог српског Музеја ћирилице који ће бити центар целине Дом ћирилице.

Подсетићу да се Бајина Башта последњих година показала као водећа општина међу локалним самоуправама у Србији по напорима на заштити и очувању ћирилице и кроз више активности је допринела да се питање статуса ћирилице у нашем друштву стави у први план. У локалном парламенту је 2019. једногласно усвојена Декларација о заштити и неговању ћирилице, основано је Радно тело за предлагање и праћење мера у заштити

ћирилице и заснована „Ћирилична баштина“ која је врло брзо израсла у једну од водећих националних културних манифестација у области бављења ћирилицом и српским језиком и писмом. Национални значај ове манифестације потврђује престижна награда „Културни образац“ која је због организације „Ћириличне баштине“ додељена Општини Бајина Башта од стране Министарства културе. „Надамо се да ће ваша ’Ћирилична баштина’ бити дуговечна и делотворна и да ће бити подстрек и другим локалним срединама широм Србије да и саме обрате већу пажњу на значај очувања и промовисања ћирилице.“ – наведено је у писму министра културе којим је честитано. „Сви смо ми ’ћирилична баштина’, по томе нас препознају и пријатељи и они други, а ваша упорност обавезује и нас и све друге који мисле добро Србији и свеукупној српској култури.“ – закључио је тадашњи министар културе Владан Вукосављевић. Овогодишњу, шесту по реду, „Ћириличну баштину“ запаженим говором о ћирилици, потреби њеног очувања и неговања и Бајиној Башти као примеру борбе за наше писмо отворио је садашњи министар културе Никола Селаковић. „У том једном времену посустајања и декаденције духовне, културне, свеопште друштвене која нас је захватила пре неколико деценија, постоји нешто лепо, светло и добро, а то је чињеница да се неко против тога побунио, да је неко подигао глас за спас једног од обележја српског националног бића, културе, уметности, свеукупног историјског стваралаштва нашег српског народа. То сте први урадили ви у Бајиној Башти доносећи Декларацију о заштити и неговању ћирилице, а потом организацијом ове манифестације и спровођењем низа активности које су везане управо за заштиту, неговање и промоцију наше ћирилице“, нагласио је Селаковић. Бајина Башта је позната и као место чији центар краси Парк ћирилице, занимљив кутак који у привлачном амбијенту слави национално писмо и први је парк овог типа у земљама српског говорног подручја, док већ три године ћириличке тачке ове општине спаја културно-спортско-рекреативна „Ћирилична бициклијада“.

Изградња Музеја ћирилице је почетна фаза у оквиру планиране целине Дома ћирилице у Рачи. Визија пројекта је да Дом ћирилице буде нова културна институција у корист очувања и неговања ћирилице и представљања историјата и вредности нашег писма али и развоја културе и туризма у овом делу Србије. За претварање у Музеј ћирилице искоришћен је објекат школе у Рачи која је у власништву Општине Бајина Башта и која се, нажалост, већ више од деценије не користи за првобитну намену. Поред тога, у непосредној близини школе у Рачи постоји још један објекат који је такође у власништву Општине Бајина Башта и за који постоји идеја да у будућности уз Музеј буде саставни део Дома ћирилице са садржајима попут сала за конференције и научне скупове, библиотеке, канцеларија, додатног депоа и слично.

Крајем прошле године завршени су радови на комплетној реконструкцији зграде некадашње школе у Рачи и њеном претварању у објекат погодан за музејску делатност. Радови су у највећој мери финансирани од стране Министарства културе Републике Србије, кроз програм „Градови у фокусу 2023“, којим је Општини Бајина Башта за пројекат „Дом ћирилице“ додељено 17 милиона динара. Општина Бајина Башта је обезбедила средства за припремне радове и финансирала израду неопходне пројектне документације. Током ове фазе уз извођење грађевинских радова од подова преко фасаде до замене крова и столарије урађене су и нове водоводне, канализационе и електроинсталације, уведено грејање, набављена опрема за дојаву пожара и заштиту од њега.

Тренутно су у Рачи у току радови на другој фази пројекта „Дом ћирилице“ који обухватају уређење партерног простора око Музеја ћирилице, гради се амфитеатар, парк с инфо-таблама и клупама, ограда, поставља спољашна расвета и набавља намештај и опрема за сам музеј. Све ово Министарство културе финансира са 20 милиона динара кроз програм „Градови у фокусу 2024“. Велика финансијска подршка Министарства културе Републике Србије и посета потпредседнице Владе и претходне министарке културе Маје Гојковић и актуелног министра културе Музеју ћирилице доказ је националне важности овог пројекта али и да се на нивоу државе препознају све активности које се последњих година одвијају у престоници ћирилице на очувању српског писма.

Са представницима више националних научних, културних и просветних институција смо договорили сарадњу у изради сталне поставке па су стручњаци из области српског језика из САНУ, Матице српске, Савета за српски језик, Националног савета за културу и професори са више универзитета неколико пута били гости Бајине Баште како би се упознали са простором за поставку и усагласили будуће садржаје у Музеју. План је да у Музеју ћирилице кроз добро осмишљену сталну поставку представимо историјат, развој, изузетну лепоту и практичност српског писма као и домете и значај Рачанске књижевне и преписивачке школе, а да будући Дом ћирилице који ће расти око Музеја да нови допринос да ћирилице буде много више око нас. Циљ нам је да стална поставка у што већој мери буде прилагођена потребама савремених посетилаца и да уз коришћење најновијих технологија Музеј ћирилице буде поред културне институције и место привлачно за туристе, са посебним програмима окренутим деци и младима. У тиму који ради на осмишљавању сталне поставке су стручњаци из области српског језика, академик Злата Бојовић, проф. др Александар Милановић, проф. др Исидора Бјелаковић, проф. др Виктор Савић, проф. др Вања Станишић али и Жељко Марковић, директор Историјског архива у Ужицу и члан Националног савета за културу Републике Србије и историчар Горан Васић, директор Републичког завода за заштиту споменика културе и члан Националног савета за културу који има доста искуства у музеологији и у процесима израде сталних поставки.

Музеј ћирилице у Рачи

Кроз радионице које ће се организовати у овом простору посетиоци ће стицати бројна знања везана за ћирилицу, српски језик и писмо али и значај Рачанске преписивачке школе. Циљ је да Музеј ћирилице брине о ћириличкој културно-историјској грађи, проучава, документује, штити и чува збирке историјског и уметничког карактера везане за историју ћирилице и српског језика и писма и врши друге активности у оквиру културне и педагошко-просветне функције установе. У оквиру музеја одвијаће се различити видови стручне анализе везане за ћирилицу и језик и писмо, представљати резултати путем изложби и различитих издања (монографије, каталози и сл), вршити промоције и стручна вођења и реализовати различити пратећи програми (радионице, књижевне, филмске вечери и сл).

Дом ћирилице је круна активности које се спроводе по питању очувања ћирилице у Бајиној Башти и он ће сигурно бити нови импулс који ће допринети трајном јачању капацитета културе и дугорочном развоју овог краја. Културна понуда Бајине Баште изградњом Дома ћирилице биће заступљена током целе године, а не као што је сада случај само приликом манифестација и догађаја који се организују. Дом ћирилице ће у потпуности заокружити причу о очувању ћирилице која се негује у Бајиној Башти и добићемо једну нову институцију од користи не само за Бајину Башту већ и за много ширу заједницу. Дом и Музеј ћирилице нису локалног, већ националног значаја и наша жеља је да то буде државна или делом државна,

а делом општинска институција. О томе ће се разговарати када буде готова стална поставка, а у овим нашим тежњама имамо велику подршку Националног савета за културу.

Поред изузетног културног значаја очекујемо да ће Музеј ћирилице имати и велики туристички потенцијал и да ће током године десетине хиљада посетилаца видети поставке и присуствовати манифестацијама, презентацијама и тематским турама које ће се одвијати у Рачи. Чињеница да ће се Музеј ћирилице налазити у средишту веома атрактивне туристичке дестинације, у непосредној близини Националног парка Тара, поред древног манастира Рача, стећака који су на УНЕСКО листи као и на месту спајања са Републиком Српском одакле такође очекујемо велики број посета говори додатно у прилог о одрживости ове установе и правом избору места за дом посвећен националном писму. Говорећи о разлозима да Музеј ћирилице буде баш у Рачи историчари српског језика наводе и чињеницу да се Бајина Башта налази у географском средишту прве српске земље па нам је то додатни мотив да и у будућности баш одавде, из места поред реке Дрине и испод планине Таре, снажно наставимо да ширимо причу о ћирилици и да што пре дођемо до тога да свака српска кућа буде истински дом ћирилице.

Синиша Спасојевић

Руководилац пројекта „Дом ћирилице“ у Рачи,
координатор радне групе за израду сталне поставке у Музеју ћирилице
и председник Организационог одбора манифестације
„Ћирилична баштина“